

Warszawa 4.11.2022 r.

Dr hab. Barbara Namysłowska-Gabrysiak
Katedra Prawa Karnego Porównawczego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warszawski

Recenzja
rozprawy doktorskiej Pani magister Magdaleny Anny Rawy
pt. „Prawne i etyczne aspekty kary śmierci”

1. Uwagi wprowadzające.

W związku z powołaniem mnie przez Radę Naukową Wydziału Prawa SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego w Warszawie na recenzentkę, przedstawiam recenzję rozprawy doktorskiej Pani magister Magdaleny Anny Rawy, pt.: „Prawne i etyczne aspekty kary śmierci”, napisanej pod kierunkiem naukowym Pani prof. dr hab. Teresy Gardockiej.

Przedmiotem recenzji jest ocena, czy rozprawa doktorska spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 85 ze zm.). W szczególności czy stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz czy Doktorantka wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w danej dyscyplinie naukowej i umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Recenzja obejmuje ocenę następujących kwestii:

1. Wybór tematu rozprawy.
2. Poprawność struktury rozprawy i jej zakresu.
3. Treść, cele badawcze i warstwa merytoryczna rozprawy.
4. Strona formalna rozprawy, edycyjna i baza źródłowa.

Całość kończy konkluzja.

1. Wybór tematu rozprawy.

Wybór tematu recenzowanej rozprawy oceniam bardzo pozytywnie. Autorka przeprowadza w pracy analizę prawnych i etycznych aspektów kary śmierci. Zakres pracy ograniczony został do następujących zasadniczych zagadnień związanych z tematem

opracowania, tj. do: przedstawienia problematyki kary śmierci w ujęciu historycznym, etycznym, filozoficznym oraz teologicznym, opracowania teoretyczno-prawnej analizy tytułowego zagadnienia ze szczególnym uwzględnieniem poglądów polskiej doktryny prawa karnego i w świetle teorii kary, a także w odniesieniu do standardów prawa konstytucyjnego, zaprezentowania wybranych regulacji prawa międzynarodowego oraz standardów praw człowieka.

Problematyka dotycząca kary śmierci należy do zagadnień kontrowersyjnych społecznie i kulturowo, a tym samym trudnych do pogłębionej – zwłaszcza interdyscyplinarnie – analizy, dlatego Autorka musiała zmierzyć się z trudnym zadaniem. Zważywszy także na fakt, że pomimo dużej ilości opracowań dotyczących problematyki kary śmierci, wciąż wiele zagadnień z nią związanych wymaga szczegółowych i interdyscyplinarnych badań. Pomimo wielu publikacji, trudno jest także znaleźć takie opracowania, które poruszałyby tę problematykę w sposób systemowy, omawiając jednocześnie kwestie związane ze wszystkimi zagadnieniami prawnymi, psychologicznymi, socjologicznymi, z jednoczesnym uwzględnieniem rozważań z zakresu etyki, filozofii i teologii. Tym samym, wybór tematu należy uznać za wyjątkowo cenny i pożądany.

W świetle powyższego, wskazać należy, że przedłożone do oceny opracowanie jest wielowątkowe i interdyscyplinarne, a takie ujęcie tematu bez wątpienia zasługuje na pochwałę. Wskazuje z jednej strony na chęć całościowego ukazania tematu, z drugiej na systemową wiedzę Doktorantki. Doktorantka podjęła się ambitnego zadania i w moim przekonaniu z tym wyzwaniem sobie poradziła. Tytuł pracy został sformułowany prawidłowo, a treść całości jest zgodna z jej tytułem.

2. Poprawność struktury rozprawy i jej zakresu.

Rozprawa składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, wykazu aktów prawnych i bibliografii oraz aneksu. Struktura formalna pracy jest prawidłowa i podporządkowana wymogom, jakie wynikają z trafnie określonego celu badawczego. Autorka zachowuje właściwe proporcje między poszczególnymi rozdziałami. Za trafną należy również uznać kolejność zaprezentowanych w pracy zagadnień. Drobnym mankamentem jest brak w pracy spisu treści na początku rozprawy doktorskiej.

3. Treść, cele badawcze i warstwa merytoryczna rozprawy.

Recenzowana praca ma charakter teoretyczno-empirycznej analizy, ze znaczną przewagą tych pierwszych wątków.

Przedmiotem dysertacji jest analiza prawnych i etycznych aspektów kary śmierci. Treść recenzowanej rozprawy wskazuje, że Doktorantka umiejętnie formułuje problemy

badawcze, których analizę, ze zróżnicowanym stopniem szczegółowości, przeprowadza w całej dysertacji.

Autorka postawiła sobie za główny cel pracy całościowe zbadanie zagadnienia kary śmierci, w kontekście jej elementów historycznych, prawnych, etycznych, filozoficznych i teologicznych. Ponadto – w części empirycznej – podjęła się przeprowadzania badań ankietowych.

Osiągnięciu powyższych celów sprzyjają, w większości trafnie sformułowane przez Doktorantkę, następujące szczegółowe problemy/hipotezy badawcze do weryfikacji w toku wywodu naukowego rozprawy:

1. Kara śmierci w XXI w. stanowi naruszenie podstawowych wolności i praw człowieka.
2. Kraje orzekające i wykonujące karę śmierci wobec osób niepełnoletnich lub wobec osób z niepełnosprawnościami naruszają standardy uchwalone na poziomie uniwersalnego prawa międzynarodowego.
3. Międzynarodowe regulacje prawne i dokumenty polityczne, zawierające zakaz orzekania i stosowania kary śmierci są ujęte w sposób pobieżny, a także zawierają szereg odstępstw od tego zakazu.
4. Pogląd opinii publicznej w zakresie stanowiska wobec kary śmierci nie powinien wpływać na regulacje krajowych systemów prawnych.
5. Postulaty abolicjonistyczne zyskują przewagę nad argumentacją retencjonistyczną.

Wobec tak nakreślonych problemów badawczych, Autorka postawiła następujące pytania:

1. Jak przedstawia się zagadnienie kary śmierci w rozmaitych doktrynach i systemach filozoficznych?
2. W jaki sposób problem kary śmierci funkcjonuje we współczesnych systemach prawnych?
3. Jak wygląda stan faktyczny wykonywania kary śmierci na świecie?
4. Czyje racje [abolicjonistów czy retencjonistów] przekonują w czasach współczesnych oraz jakie czynniki wpływają na takie postawy?
5. Jak polskie społeczeństwo postrzega karę śmierci?

W celu opracowania i weryfikacji postawionych problemów i pytań badawczych, Doktorantka wykorzystała kilka metod badawczych, tj. metodę historyczną, historyczno-prawną, teoretyczno-prawną, dogmatyczno-prawną, socjologiczną oraz empiryczną. Użyte w dysertacji metody badawcze nie budzą zastrzeżeń. Podstawowymi metodami użytymi w pracy są metoda historyczno-prawna oraz metoda formalno-dogmatyczna, co wynika z konieczności realizacji głównego celu pracy, polegającego na analizie rozwiązań normatywnych dotyczących problematyki kary śmierci, zarówno w regulacjach krajowych, jak i w

regulacjach międzynarodowych. Uzupełniając, Doktorantka użyła metody empirycznej, polegającej na przeprowadzeniu badań własnych w formie ankiety dotyczącej świadomości polskiego społeczeństwa na temat kary śmierci.

Na pozytywną ocenę zasługuje strona merytoryczna rozprawy, która jest rzetelną, naukową analizą wybranego tematu, nie pozbawioną jednak mankamentów, wynikających z braków w pogłębionych rozważaniach, w odniesieniu do niektórych zagadnień omawianych w pracy i wskazanych przez Autorkę jako szczegółowy problem badawczy.

W toku monografii, Autorka metodycznie przedstawia historyczny zarys kary śmierci (rozdział I), karę śmierci w perspektywie filozoficznej i etycznej (rozdział II), karę śmierci jako problem teologiczny w chrześcijaństwie (rozdział III), aspekty prawne kary śmierci (rozdział IV), karę śmierci w świetle praw człowieka (rozdział V), oraz wyniki badań empirycznych (rozdział VI).

Rozważania zawarte w rozdziale I Autorka zaczyna od przedstawienia historii kary śmierci w świetle uwarunkowań kulturowych, aby następnie, po przedstawieniu regulacji kary śmierci w systemie prawa polskiego na ziemiach polskich do 1918 r., przedstawić regulacje kary śmierci w kodeksie karnym z 1932 r., z pogłębionym zaprezentowaniem poglądów ówczesnej doktryny na ten temat. Interesujące w rozdziale I – z perspektywy tematu pracy – jest przedstawienie zestawień statystycznych skazań na karę śmierci w Polsce w latach 1946-1989. Szkoda, że Autorka nie pokusiła się, aby w tej części pracy zaprezentować, poza statystycznym obrazem skazań na karę śmierci, ilustrującym skalę orzekania kary śmierci w poszczególnych latach okresu 1946-1989, również przykładowej analizy *case study* wybranych orzeczeń sądowych w sprawach, w których kara śmierci została orzeczona. Niewątpliwie taka analiza dałaby dodatkowy – jakościowy obraz wskazywanych przez sądy argumentów za orzekaniem wówczas najsurowszej kary.

Rozdział II i III stanowi opracowanie zagadnienia kary śmierci z perspektywy interdyscyplinarnej, tj. z zakresu etyki, filozofii i teologii.

Wywód w ramach pierwszych trzech rozdziałów jest interesujący i inspirujący czytelnika do własnych rozważań i przemyśleń. Szczególnie interesujące są rozważania Autorki, zawarte w rozdziale III i dotyczące kary śmierci jako problemu teologicznego w chrześcijaństwie.

Te trzy pierwsze rozdziały stanowią dla Doktorantki punkt wyjścia dla dalszych rozważań w dysertacji.

W dalszej części, praca składa się z trzech rozdziałów skupionych na analizie teoretycznoprawnej i badaniach ankietowych.

Rozdział IV i V poświęcony jest przede wszystkim analizie polskich regulacji prawnych dotyczących kary śmierci, w świetle standardów konstytucyjnych,

międzynarodowych, a także w kontekście doktryny praw człowieka. W rozdziale IV Autorka prezentuje bogactwo różnych poglądów doktryny oraz argumentów przytaczanych przez abolicjonistów i retencjonistów, posługując się imponującym doбором polskiej literatury. Istotnym zagadnieniem omówionym również w tej części pracy, w rozdziale V, jest analiza wypracowanych na poziomie prawa międzynarodowego standardów praw człowieka. Z prawnego punktu widzenia oba te rozdziały są najbardziej nośne i interesujące ponieważ został w nich zaprezentowany bogaty dorobek prawny oraz naukowy.

Przechodząc do rozdziału VI, który jest ostatnim rozdziałem w pracy, przede wszystkim należy zwrócić uwagę na jego empiryczny charakter. Autorka w ostatniej części pracy przedstawiła, przeprowadzone przez siebie badania ankietowe. Drobnym mankamentem tej części dysertacji jest brak szczegółowego omówienia metodologii przeprowadzonych badań. Niemniej jednak opracowany kwestionariusz do badań oraz sposób przedstawienia wyników badań świadczą o dojrzałości naukowej Doktorantki oraz o opanowaniu umiejętności przeprowadzenia badań kryminologicznych. Przykładowo, Autorka trafnie identyfikuje wiele sprzeczności i brak konsekwencji w odpowiedziach ankietowanych na opracowane pytania. Na przykład trafnie wskazuje, że z jednej strony znaczna część ankietowanych opowiada się za karą śmierci, z drugiej jednak strony aż 96% osób ankietowanych czuje się w Polsce bezpiecznie, co – jak słusznie wskazuje Autorka – wynika z kreowanego szczególnie przez media obrazu rzeczywistości społecznej. Praca w części empirycznej jest dobrze udokumentowana. Wyjątkowo tylko zdarza się Autorce, w tej części pracy, że każe czytelnikowi wierzyć na słowo ponieważ nie popiera swojego poglądu dowodami w postaci zaprezentowania źródeł takiego twierdzenia, np. na stronie 223 Autorka wskazuje, że „w medialnym przekazie alkohol jest przyczyną wielu zachowań patologicznych, przede wszystkim natury przemocowej. Na to wskazują także wyniki licznych badań socjologicznych”, nie podając źródła opracowanych badań. Prezentowane w części empirycznej wnioski świadczą o opanowaniu przez Doktorantkę umiejętności trafnego analizowania zgromadzonego materiału i formułowania opinii i wniosków.

Sposób prowadzenia rozważań w odniesieniu do poszczególnych zagadnień – we wszystkich sześciu rozdziałach – z odwoływaniem się do bogatej polskiej literatury przedmiotu – jest interesujący i ma istotne walory praktyczne. Mając na uwadze treść rozprawy należy stwierdzić, że problemy diagnozowane są przez Doktorantkę prawidłowo, a wnioski płynące z przeprowadzonych analiz zdecydowanie zasługują na uwagę. W wielu miejscach dysertacji, Autorka ustosunkowuje się krytycznie do przedstawianych poglądów doktryny i judykatury, co należy ocenić pozytywnie, uznając tym samym, że spełnione jest kryterium wykazania się przez Doktorantkę umiejętnością prowadzenia samodzielnego wywodu naukowego. Drobnym mankamentem pracy jest brak wniosków czy podsumowań na

końcu każdego rozdziału. Tę funkcję spełnia oczywiście zakończenie, w którym Autorka przedstawia wnioski, wynikające z rozważań zawartych w całej pracy, niemniej jednak, przy tak wieloaspektowej i interdyscyplinarnej pracy, wskazane byłoby systematyczne opracowanie częściowych wniosków przedstawianych po poszczególnych rozdziałach.

W kilku miejscach pracy oczekiwania czytelnika zostały rozbudzone, również poprzez sformułowane przez Autorkę we wstępie pytania badawcze i nie do końca zaspokojone poprzez pogłębioną analizę w późniejszych częściach pracy. Brak jest bowiem pogłębionego i przekonującego rozwinięcia sygnalizowanego problemu. Do takich kwestii należy na przykład problematyka regulacji kary śmierci we współczesnych systemach prawnych. Doktorantka identyfikuje tę kwestię jako problem/pytanie badawcze i w odniesieniu do systemu prawa międzynarodowego wyczerpująco omawia tę problematykę. Natomiast brak jest w pracy szczegółowej analizy prawnoporównawczej tego zagadnienia, przynajmniej w odniesieniu do jednego kraju. Jego analiza sprowadza się do krótkich informacji na ten temat, uwzględnionych w kilku miejscach pracy, np. na stronach 162-164 w odniesieniu do ustawodawstwa Stanów Zjednoczonych. Na usprawiedliwienie Doktorantki można wskazać fakt, że rzeczywiście w tak szeroko zakreślonej tematycznie pracy, dotyczącej wielu problemów prawnych, etycznych i filozoficznych, czytelnik oczekuje pogłębionej analizy każdego z nich, co nie zawsze jest możliwe do spełnienia. Niemniej jednak szczególnie w odniesieniu do opracowanego tematu, przedstawienie przez Autorkę bardziej pogłębionej analizy dotyczącej regulacji kary śmierci w Stanach Zjednoczonych byłoby wskazane.

Pomimo powyższych, drobnych uwag krytycznych, wskazać należy, że Doktorantka zwraca uwagę na główne problemy, jakie pojawiają się na płaszczyźnie etyki, filozofii i prawa, związanych z tematyką pracy. Dostrzega również, tam gdzie jest to adekwatne, problemy dotyczące np. sprzeczności w zakresie świadomości społecznej na temat szeregu kwestii związanych z karą śmierci. Doktorantka – co ważne – przedstawia w pracy wnioski i opinie, odnoszące się do prezentowanych zagadnień.

Podsumowując, warto podkreślić, że recenzowana rozprawa jest opracowaniem, które zawiera kompleksową analizę wielu aspektów związanych z problematyką kary śmierci. Tematyka poruszona w każdym z rozdziałów ma walor poznawczy i informacyjny, stanowiąc próbę usystematyzowania problemu. Autorka zwraca ponadto uwagę na wieloaspektowość omawianej problematyki, w tym także na zasadniczy obecnie związek zakazu orzekania tej kary z doktryną praw człowieka.

Nie ulega wątpliwości, że Doktorantka włożyła duży wysiłek w przygotowanie pracy, co wiązało się w szczególności z rozbudowaną analizą teoretyczną i dogmatyczną regulacji prawnych, również z perspektywy historycznej oraz interdyscyplinarnej, i w odniesieniu do każdego z omawianych zagadnień. Analiza ta uwzględnia także przedstawienie relewantnych

regulacji międzynarodowych oraz standardów praw człowieka. Interdyscyplinarne ujęcie jest dużą wartością pracy, również ze względu na umiejętność trafnego zidentyfikowania przez Doktorantkę najważniejszych kwestii z zakresu etyki, filozofii i religii chrześcijańskiej, związanych z zagadnieniem kary śmierci.

Podniesione w recenzji zastrzeżenia nie wpływają na jakość rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Anny Rawy. Większość z nich ma jedynie skłaniać do dalszej dyskusji naukowej w przedmiocie wszystkich zagadnień związanych z problematyką kary śmierci.

4. Strona formalna rozprawy, edycyjna i baza źródłowa.

Rozważania prowadzone przez Doktorantkę są jasne i przejrzyste. Sposób prezentacji poszczególnych zagadnień jest prawidłowy. Pracę cechuje ponadto logika wywodów i poprawna argumentacja. Lektura rozprawy uprawnia do wyrażenia poglądu, że Doktorantka opanowała technikę pisania prac naukowych.

Ogólna ocena warstwy językowej nie budzi poważnych zastrzeżeń, choć w pracy można spotkać błędy stylistyczne czy błędy diakrytyczne.

Dobór i wykorzystanie źródeł nie budzi zastrzeżeń, zarówno literatura krajowa, jak i orzecznictwo zostały wykorzystane prawidłowo, tym samym praca jest poprawnie udokumentowana. Pewien niedosyt może budzić mała liczba uwzględnionej literatury obcojęzycznej, np. anglojęzycznej, zwłaszcza w kontekście możliwości uwzględnienia literatury dostępnej w tym temacie w ramach prowadzonej od lat debaty w odniesieniu do regulacji prawnych dotyczących orzekania kary śmierci w Stanach Zjednoczonych.

Bez wątplenia jednak, zaprezentowana literatura i orzecznictwo w całej pracy wskazuje na wystarczające rozeznanie Doktorantki w opisywanej tematyce.

5. Konkluzja.

Recenzowana dysertacja jest skonstruowana poprawnie, a wybór problematyki badawczej, w postaci analizy prawnych i etycznych aspektów kary śmierci oraz sposób jej opracowania spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Praca doktorska stanowi kompleksowe ujęcie opracowanej tematyki, a przeprowadzony wywód wskazuje na bardzo dobre rozeznanie Doktorantki w temacie.

Nie ulega wątpliwości, że Doktorantka przedstawiła rozbudowaną analizę teoretyczną i dogmatyczną polskiego systemu prawnego w odniesieniu do wybranego zagadnienia, z zaprezentowaniem aspektów historycznych, etycznych, filozoficznych oraz teologicznych. Szczególnie wartościową częścią pracy jest opracowana przez Autorkę część empiryczna, która doprowadziła Doktorantkę do sformułowania własnych wniosków. Ogólna ocena rozprawy jest zatem jednoznacznie pozytywna.

Stosownie do ustalonych przez ustawodawcę standardów stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w zakresie prawa oraz poświadcza umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Oznacza to, że rozprawa Pani magister Magdaleny Anny Rawy spełnia wymogi określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 85 ze zm.), mającym zastosowanie w niniejszym przewodzie doktorskim.

Z pełnym przekonaniem wnoszę zatem o dopuszczenie Pani magister Magdaleny Anny Rawy do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Dr hab. Barbara Namysłowska-Gabrysiak